

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на **д-р Петър Кърджилов**
за получаване на научната степен „доктор на изкуствознанието”
по специалността „Кинознание, киноизкуство и телевизия”,
професионално направление 8.4. Театрално и филмово изкуство

на тема „**Озарения в полите на Витоша. Летопис на ранното кино в
София 1896-1915**”

от проф. д-р Надежда Михайлова [Маринчевска]
Институт за изследване на изкуствата – БАН

Дисертационният труд на д-р Петър Кърджилов е предизвикателство за всеки рецензент със своята енциклопедичност, прецизност в проучването и с обхващането на многобройни аспекти от най-ранната история на киното ни. Изследването е в размер на 607 страници, изчерпателна библиография от 2085 (!) източника на множество езици, филмография от 466 заглавия и 314 илюстрации.

Д-р Петър Кърджилов повече от тридесет години работи в областта на ранното българско кино и отдавна е завоювал авторитета си като един от най-задълбочените историци на кинематографа в България. Автор е на множество книги и други научни публикации. Изследванията му се отличават с изключителна задълбоченост, основана върху дългата и прецизна работа с първични материали и документи. Отличителна черта на проучвателския стил на Петър Кърджилов е подлагането на предишни публикации от историята на киното ни на повторна фактологична проверка, издирването и публикуването на нови източници, все по-разширяващото се търсене не само в българските,

но и в чуждестранните архиви, предлагането на нови хипотези за филмовия процес. Този плодотворен подход на автора в течение на десетилетия води и до значимите приноси в дисертационния труд, издаден от академичното издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“.

Един от най-удовлетворяващите моменти за един историк е да открие неизвестни и непубликувани до този момент факти и събития. В „Озарения в полите на Витоша. Летопис на ранното кино в София 1896-1915“ има редица такива открития, най-важното от които е уточняването на датата на първата кинопрожекция у нас. За разлика от установените допреди няколко години схващания, че кинематографичният дебют в България се е състоял в Русе през 1997 г., Кърджилов убедително, чрез два независими източника, доказва, че първият кинопоказ е осъществен през предходната година в София – на 8.XII. 1986 г. Това изместване на датата с няколко месеца може да се стори на някого и не дотам съществено, но всъщност има фундаментално значение за киноисторията ни, тъй като всички истории започват с първите събития и с първите пионери. Още повече, че д-р Кърджилов оспорва и утвърдената теза за българската културна изостаналост, вследствие на петвековното робство, противопоставяйки схващането си, че „след Освобождението (1878) и особено след Съединението (1895) България се изтръгва от ориенталската си леност и тръгва по нормалния цивилизован европейски път на развитие“ (с. 14). В тази въвеждаща глава от дисертационния труд д-р Кърджилов предлага и още едно изненадващо откритие, макар засега и под формата на хипотеза. Въпреки, че досега се смяташе, че първите кино снимки в България са осъществени през есента на 1903 г., авторът обръща особено внимание на анотациите на прожектираните филми в програмата на Мелинсон от 1896 и открива в тях свидетелство за „снимки от варненското пристанище“. (Първата публикация на Кърджилов по темата е от 2013 г.) Това позиционира първите

опити за филмово заснемане в България с цели седем години по-рано. Авторът обаче все пак класира тази информация не в редицата на безспорно установените факти, а като хипотеза, тъй като съответната референция в каталозите на Люмиер, Мелиес, Патé и другите филмови компании засега не е намерена. Този подход на двойна и тройна проверка (веднъж от съобщения в пресата, втори път чрез официалните каталози на филмовите къщи) е показателен за прецизността на д-р Кърджилов като изследовател, който влага огромно усилие в уточняването на всеки отделен филмов детайл.

Дисертационният труд е изключително обхванат и един от приносните му моменти е това, че изследва всички аспекти от битието на културния феномен „кинематограф“ в ранните години на неговото развитие у нас. Тук се включват техническите и търговски аспекти, разпространението, развитието на мрежата от салони и пътуващи кина, филмовият репертоар, първите опити за създаване на регулация и нормативни актове, публичната и рекламна дейност, началните опити във филмопроизводството, биографиите на отделните личности и т.н. Този подробен анализ на разностранните прояви на ранния кинематограф у нас създава и една по-широка картина на културното развитие на страната след Освобождението и в първите години на XX век, обхващаща частично и театъра, цирка, мюзикхола, журналистиката, художествения живот. Богатият цветист език на автора възкресява отминалите времена, нрави, обществени взаимоотношения, възгледи... Атмосферата на епохата е пресъздадена пълнокръвно и от нея струи начинът на мислене на първите кинематографисти в България. Такъв стил на изложение обикновено не е присъщ на академичните изследвания, но в случая е положителен пример, тъй като повишава интереса на читателя към отминалата епоха, без това да е за сметка на научната задълбоченост и прецизност.

Д-р Петър Кърджилов е познавач на филмовата история не само в България и на Балканите, но и в цяла Европа. В текста той прави постоянни препратки към едно или друго паралелно киносъбитие в чужбина. С търпението на часовникар, той събира филмови зъбчати колелца в изясняването на механизмите на цялостния процес – такъв, какъвто е съществувал по онова време. Авторът предлага множество хипотези – от това чия собственост е даден прожекционен апарат, през евентуалните маршрути за странстванията на кинематографистите из Европа – до това кои са възможните оператори и режисьори на дадено филмово заглавие. Като постоянна вътрешна тема се откроява свободата на общуването и търговските връзки между България и Европа, които се възприемат по онова време като естествени. Днес, макар и в ерата на интернет, като че ли съвременният българин има значително по-големи колебания дали „е приет“ пълноценно и пълноправно в Европа. В края на XIX и началото на XX век обаче това не е така и Петър Кърджилов го доказва с конкретни подробности. Не е било проблем, въпреки бавния транспорт, „да се отсочи“ за малко до Будапеща, Лион или Виена, за може даден кинематографист да се сдобие с филмово копие, камера или прожекционен апарат.

Съвсем естествено, на този фон са изследвани приносите и биографиите на чужди притежатели на пътуващи кинематографи или на дистрибутори и кинооператори. Самото идентифициране на имената и части от биографиите на много от тези чужденци е задача с повишена трудност, поради оскъдната информация в пресата и архивите. Имената на Мелинсон, Александър Лифка, Виктор Иванович, Карел Драгутин и много други са разкрити от парченцата пъзел, каквито представляват вестникарските съобщения. Да не говорим за различните варианти – Мелинсон, Мелинзон, Мелензон, Мелингсон; Ференц/Франц Йозеф/Йосиф Ешер (Franz Josef Oeser); Карел (Karel, Karl,

Carl, Carlo, Károly) Драгутин или Александър/Alexander, Aleksandar (Aleks, Sándor) Лифка.

Особено интересна е главата, посветена на Чарлс Райдър Нобъл – първия (или един от първите) кинооператори по нашите земи, както и на колегата му – шотландеца Джон Маккензи, чиито дейност и биографии Кърджилов публикува за първи път в България.

Българските притежатели на кина в София също са обект на обстоен интерес: Владимир Петков, Христор Арнаудов, Мойсе Хаим Камерман, Иван Михайлов, Стефан Попов, Александър Карагюлев, поручик Зографски. Техните биографии са сравнително по-подробно проследени, а авторът отново се изкушава да предложи и някои от своите хипотези за развитието на тяхната дейност. Страниците, посветени на първите киносалони в София, като „Нова Америка“, „Говорящ биограф“, театър „Аполо“, „Модерен биограф“, „Модерен театър“ и „Одеон“ са особено важни за историята на киното в България.

Българското кинопроизводство е разгледано от Петър Кърджилов в пряка връзка с продуцентската дейност на големите салони – „Аполо“, „Модерен театър“, „Одеон“, както и с теоретичното поставяне на въпроса доколко техните филми са чисто национална продукция. „Тържествата на 2 май във Военното училище“ и „Пътуване до София“ от 1909 се смятат за първите български кинохроники, но авторът разглежда правомерно и други хипотези, отразяващи смесването на националности и капитал в проходащата филмова индустрия. Приносен момент е много обстойният анализ на „Пътуване до София“, съществуващ във филмотеката в Белград под заглавието „Journey to Sofia“, и датиран като произведен през 1905 г. Д-р Кърджилов убедително доказва чрез съпоставка на заснетия материал и все

още несъществуващата през 1905 г. сграда на Народния театър, че обективното атрибуиране би трябвало да отпрати филма към 1909 г.

Ограничените рамки на това становище не могат да обхванат още редица интересни аспекти на дисертационния труд – изключителната дейност на „Модерен театър“ като „киноцентър“, дейността на „Патé фрер“ и на Луи Питролф де Бери, първите кинописания и отзвука на кинематографичния живот в чужбина, имената на военните кореспонденти, пътя към първия български игрален филм „Българан е галант“ и т.н.

Вече споменах огромното количество документи, писма, вестникарски материали и цитати от публикации на наши и чужди учени, върху които е изграден трудът на д-р Петър Кърджилов, и който той скромно нарича „летопис“. Тук искам отделно да посоча изключително интересния илюстративен материал от 314 снимки и факсимилета, които са били обект на не по-малки издирвачески усилия от страна на автора.

Заключение: Дисертационният труд на д-р Петър Кърджилов „Озарения в полите на Витоша. Летопис на ранното кино в София 1896-1915“ е задълбочено и прецизно историографско изследване на пионерските години на киното в България, написано с ерудиция и вдъхновение. Качествата на разработката, както и големият брой научни публикации на множество езици (41) напълно отговарят на изискванията за присъждане на научната степен „доктор на изкуствознанието“.

Гласувам с „ДА“.

25.08.2018

проф. д-р Надежда Михайлова [Маринчевска]